

BO‘LAJAK “TEXNOLOGIYA” FANI O‘QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR

Nurmamatov Zuxriddin Shavkat o‘g‘li,
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta’lim kafedrasini mudiri, p.f.f.d (PhD).
Shahrisabz, O‘zbekiston

E-mail: zuxriddinnurmamatov50@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18695518>

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak “Texnologiya” fani o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ta’sir etuvchi pedagogik, psixologik, metodik va ijtimoiy omillar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida zamonaviy ta’lim yondashuvlari, kompetensiyaviy ta’lim modeli hamda amaliy tayyorgarlikning ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari bo‘lajak texnologiya o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kasbiy kompetensiya, texnologiya fani, bo‘lajak o‘qituvchi, pedagogik omillar, kompetensiyaviy yondashuv, amaliy ta’lim.

Аннотация. В данной статье представлен научно-теоретический анализ педагогических, психологических, методических и социальных факторов, влияющих на развитие профессиональных компетенций будущих учителей технологий. Исследование выявило важность современных образовательных подходов, компетентностно-ориентированной модели образования и практической подготовки. Результаты исследования послужат для совершенствования процесса подготовки будущих учителей технологий.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, технологическая наука, будущий учитель, педагогические факторы, компетентностный подход, практическая подготовка.

Abstract. This article presents a scientific and theoretical analysis of the pedagogical, psychological, methodological, and social factors influencing the development of professional competencies of future technology teachers. The study revealed the importance of modern educational approaches, a competency-based education model, and practical training. The results of the study will serve to improve the training of future technology teachers.

Key words: professional competence, technological science, future teacher, pedagogical factors, competence-based approach, practical training.

Kirish. Hozirgi kunda jamiyat taraqqiyoti, ishlab chiqarish texnologiyalarining jadal rivojlanishi va mehnat bozoridagi raqobat ta’lim tizimi oldiga mutlaqo yangi talablarni qo‘ymoqda. Ayniqsa, umumta’lim maktablarida o‘qitiladigan “Texnologiya” fani o‘quvchilarni amaliy faoliyatga tayyorlash, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, kasbga yo‘naltirish hamda mehnat madaniyatini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Shu sababli ushbu fan o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligi va kompetensiyalari ta’lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni bo‘lajak o‘qituvchilarning nafaqat bilim, balki amaliy ko‘nikma, malaka, shaxsiy va kasbiy sifatlarini ham rivojlantirishni ko‘zda tutadi. Bu esa an’anaviy bilimga yo‘naltirilgan ta’limdan farqli ravishda, real hayotiy vaziyatlarda mustaqil faoliyat yurita oladigan, innovatsion fikrlaydigan mutaxassislarni tayyorlash imkonini beradi.

“Texnologiya” fani o‘zining amaliy yo‘nalishga ega ekanligi bilan boshqa fanlardan ajralib turadi. Ushbu fan orqali o‘quvchilarda mehnat ko‘nikmalari, texnik tafakkur, dizayn va konstruksiyalash asoslari, shuningdek, milliy hunarmandchilik va zamonaviy texnologiyalar haqidagi bilimlar shakllantiriladi. Demak, bo‘lajak texnologiya fani o‘qituvchisi chuqur nazariy bilim bilan bir qatorda, yuqori darajadagi amaliy, metodik va innovatsion kompetensiyalarga ham ega bo‘lishi zarur.

Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak “Texnologiya” fani o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash, tahlil qilish va ularni pedagogik jarayonga samarali joriy etish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo hisoblanadi. Ushbu omillarni chuqur o‘rganish oliy ta’lim muassasalarida o‘qituvchilar tayyorlash sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi bo‘lajak “Texnologiya” fani o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ta’sir etuvchi asosiy omillarni nazariy va amaliy jihatdan asoslab berishdan iborat. Tadqiqot vazifalari esa quyidagilardan iborat:

- kasbiy kompetensiya tushunchasining mazmun-mohiyatini yoritish;
- texnologiya fani o‘qituvchisiga xos kasbiy kompetensiyalarni aniqlash;
- ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillarni tasniflash;
- pedagogik jarayonda ularni samarali qo‘llash yo‘llarini asoslash.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimiga qo‘yilayotgan talablar tubdan o‘zgarimoqda. Ayniqsa, umumta’lim maktablarida o‘qitiladigan “Texnologiya” fani o‘quvchilarda amaliy ko‘nikmalar, ijodiy fikrlash, mehnatsevarlik va kasbga yo‘naltirish kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois bo‘lajak “Texnologiya” fani o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, jumladan, kompetensiyaviy yondashuv asosida ta’lim mazmunini yangilash, pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirishni taqozo etmoqda. Bu jarayonda bo‘lajak o‘qituvchilarning nafaqat nazariy bilimlari, balki amaliy, metodik, kommunikativ va innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi bo‘lajak “Texnologiya” fani o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ta’sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash, ularni ilmiy asoslash va pedagogik jarayonda qo‘llash yo‘llarini yoritishdan iborat.

Metodologiya. Pedagogika va ta’lim nazariyasida “kompetensiya” tushunchasi so‘nggi yillarda keng qo‘llanilmoqda. Kompetensiya shaxsning muayyan faoliyat turini samarali amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malaka, tajriba va shaxsiy sifatlar majmuini anglatadi. Kasbiy kompetensiya esa mutaxassisning o‘z kasbiy faoliyatini yuqori saviyada bajarishga tayyorligini ifodalaydi.

Ilmiy adabiyotlarda kasbiy kompetensiya turli olimlar tomonidan turlicha talqin etilgan. Jumladan, N.A. Muslimov kasbiy kompetensiyani pedagogning kasbiy bilimlari, metodik mahorati, pedagogik madaniyati va shaxsiy fazilatlarining uyg'unligi sifatida izohlaydi. I.A. Zimnyaya esa kompetensiyani shaxsning ijtimoiy va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishishini ta'minlovchi integrativ sifat deb ta'kidlaydi.

Bo'lajak o'qituvchi uchun kasbiy kompetensiya faqat nazariy bilimlar bilan chegaralanib qolmaydi. U pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, muammoli holatlarda to'g'ri qaror qabul qilish, o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatish, zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish kabi ko'nikmalarni ham o'z ichiga oladi.

"Texnologiya" fani o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalari boshqa fan o'qituvchilariga nisbatan kengroq va murakkabroq tuzilishga ega. Chunki ushbu fan nazariya va amaliyotni uzviy bog'lashni talab qiladi. Tadqiqotlar asosida texnologiya fani o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalarini quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

1. Kasbiy-pedagogik kompetensiya-pedagogik bilimlar, ta'lim metodlari, o'quv jarayonini loyihalash va boshqarish qobiliyatini o'z ichiga oladi.
2. Amaliy-texnologik kompetensiya-mehnat qurollari, materiallar, texnologik jarayonlar bilan ishlash, ustaxona mashg'ulotlarini tashkil etish malakasi.
3. Metodik kompetensiya-dars ishlanmalarini tayyorlash, interfaol metodlardan foydalanish, baholash mezonlarini ishlab chiqish ko'nikmalari.
4. Axborot-kommunikatsion kompetensiya-AKT vositalaridan samarali foydalanish, raqamli resurslar yaratish va qo'llash.
5. Shaxsiy va ijtimoiy kompetensiya-muloqot madaniyati, jamoada ishlash, kasbiy mas'uliyat va o'z-o'zini rivojlantirishga intilish.

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy-tadqiqot metodlaridan foydalanildi:

- pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish;
- ta'lim jarayonini kuzatish;
- so'rovnoma va suhbat metodlari;
- taqqoslash va umumlashtirish;
- pedagogik tajriba-sinov ishlari.

Tadqiqot obyekti – oliy ta'lim muassasalarida "Texnologiya" fani bo'yicha tahsil olayotgan bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayoni.

Tadqiqot predmeti – bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar tizimi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bo'lajak "Texnologiya" fani o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga quyidagi asosiy omillar sezilarli ta'sir ko'rsatadi:

1. Pedagogik omillar: Pedagogik omillar ta'lim jarayonining mazmuni, shakli, metod va vositalari bilan bevosita bog'liq. Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil

etilgan darslar bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish va ijodiy faoliyatini rivojlantiradi.

2. Amaliy tayyorgarlik darajasi: Texnologiya fani amaliy yo'nalishga ega bo'lgan fan hisoblanadi. Shu sababli laboratoriya mashg'ulotlari, ustaxona ishlari, pedagogik amaliyot bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

3. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish: Zamonaviy AKT vositalaridan foydalanish bo'lajak o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasini oshiradi, ta'lim jarayonini interfaol va samarali tashkil etishga yordam beradi.

4. Motivatsion omillar: Kasbga bo'lgan qiziqish, ichki motivatsiya va o'z-o'zini rivojlantirishga intilish kasbiy kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

5. Ijtimoiy-psixologik muhit: Ta'lim muassasasidagi sog'lom psixologik muhit, ustoz-shogird an'analari, jamoaviy faoliyat bo'lajak o'qituvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bo'lajak "Texnologiya" fani o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish ko'p omilli jarayon bo'lib, ularning har biri o'zaro uzviy bog'liqdir. Pedagogik va metodik omillar amaliy tayyorgarlik bilan uyg'unlashgandagina kutilgan natijaga erishish mumkin.

Shuningdek, zamonaviy ta'limda o'qituvchining innovatsion faoliyati, raqamli savodxonligi va kasbiy moslashuvchanligi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa oliy ta'lim muassasalarida "Texnologiya" fani bo'yicha o'quv reja va dasturlarni muntazam yangilab borishni talab etadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bo'lajak "Texnologiya" fani o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillarni tizimli ravishda hisobga olish ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Pedagogik, amaliy, axborot texnologiyalari, motivatsion va ijtimoiy omillar uyg'unligi bo'lajak o'qituvchilarning raqobatbardosh kadr sifatida shakllanishini ta'minlaydi. Mazkur tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida texnologiya fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonini takomillashtirishda ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob halqimiz bilan birga quramiz. "O'zbekiston" 2017.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. "O'zbekiston" 2016.
3. Nurmatov Z.Sh. Texnologik ta'limda o'qituvchi kreativligining o'ziga xos jihatlari. Boshlang'ich ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuv. Termiz – 2020 - y. B. 470-473.
4. Nurmatov Z.Sh. Oliy ta'lim bitiruvchisining kasbiy ijtimoiy-psixologik kompetentligi. O'zbekistonda amaliy psixolog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish:muammo va yechimlar.Toshkent – 2020 - y. B. 123-124.
5. Nurmatov Z.Sh. Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini innovatsion faoliyatga tayyorlash texnologiyasi Ta'lim sifati samaradorligini oshirishda xalqaro tajribadan foydalanish:muammo va yechimlar.Toshkent – 2021 - y. B. 77-78.

6. Nurmatov Z.Sh. Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini innovatsion faoliyatga tayyorlash texnologiyasi Zamonaviy jamiyatda fan va ta'limning rivojlanish istiqbollari:muammo va yechimlar. - Toshkent. 2022 - y. B. 1-3.
7. Nurmatov Z.Sh. Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini innovatsion faoliyatga tayyorlash tizimlari Uzluksiz ta'lim tizimida yoshlarni o'qitishga tayyorlashning muammo va yechimlari. - Jizzax. 2022 - y. B. 440-443.
8. Nurmatov Z.Sh. Texnologiya fani o'qituvchisining innovatsion faoliyati modelini rivojlantirish Boshlang'ich ta'limda xalqaro baholash tajribasi: muammo, yechimlar va istiqbollar.-Buxoro. 2022 - y. B. 1-2.
9. Nurmatov Z.Sh. Current status of development of innovative activity of future technology teachers International Conference of Scientific and Management Current Affairs. - Angliya.2022-y. B. 1-4.

